

■ DE EERSTE WERELDOORLOG IN 2018 EN DAARNA!?

VERSLAG VAN DE STUDIEDAG

COLOFON

Verslaggevers

Gregory Vercauteren (FARO), Bart De Nil (FARO), Nico Wouters (CegeSoma), Tinne Jacobs (projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog) en Simon Schepers (Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie)

Foto's

FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw

Tekstredactie

Annemie Vanthienen

Vormgeving

Annemie Vanthienen

Verantwoordelijke uitgever

Marc Jacobs, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, Priemstraat 51, 1000 Brussel

Wettelijk Depot

D/2016/11.524/13

Brussel, juli 2016

De Creative Commons Naamsvermelding-Niet-commercieel-Geen Afgeleide werken 2.0 België Licentie is van toepassing op dit werk.

Ga naar <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/be/> om deze licentie te bekijken.

Anno 2016 ligt de eerste grote herdenkingsgolf van 100 jaar Eerste Wereldoorlog achter ons. Vele erfgoedwerkers en onderwijzers kijken vooruit en stellen zich de vraag: wat kunnen we de komende twee jaar nog doen rond de Eerste Wereldoorlog? Zijn er nieuwe thema's die we kunnen aansnijden of invalshoeken die we kunnen hanteren en vooral: wat na 2018? En hoe zorgen we ervoor dat alle inzet na 2018 ook duurzaam wordt verankerd?

Deze vragen vormden de aanleiding tot de studiedag 'De Eerste Wereldoorlog in 2018 en daarna?'. Die vond op 26 april 2016 plaats in Brussel. De deelnemers kregen toen de stand van het laatste onderzoek naar de Eerste Wereldoorlog in België, reflecteerden over de samenwerking tussen onderwijs, erfgoed en academisch onderzoek en de vraag hoe deze resultaten na 2018 gevaloriseerd gaan worden. Tijdens workshops konden deelnemers uit de erfgoedsector, het onderwijs en onderzoekers kennismaken met nieuwe thema's of invalshoeken en hun mogelijke toepassing in de praktijk. Aan het einde van de dag vond er nog een panelgesprek plaats tussen Piet Chielens (In Flanders Fields Museum) en Antoon Vrints (UGent).

Dit verslag bevat de voornaamste en interessantste inzichten, tips en ideeën uit de workshops en het panelgesprek. Een link naar alle presentaties van de studiedag vindt u hier:

www.faronet.be/blogs/bart-de-nil/de-eerste-wereldoorlog-in-2018-en-daarna-sfeerbeelden-presentaties-en-posters

De studiedag was een initiatief van FARO, CegeSoma, het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie en het projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog (2014-18).

1. TIPS EN IDEEËN UIT DE WORKSHOPS

In elke workshop focusten we op één thema en één doelgroep. We verkenden hoe uw organisatie dit thema kan invullen (in een vak, project, educatief aanbod ...), met bijzondere aandacht voor de doelgroep in kwestie.

- ▶ Workshop 1: vluchtelingen tijdens de Grote Oorlog – doelgroep: onderwijs
Moderatoren: Bart De Nil (FARO) en Jolien De Vuyst (UGent)
- ▶ Workshop 2: helden en profiteurs – doelgroep: onderwijs, lerarenopleiding en pedagogische begeleiders
Moderatoren: Sven De Martelaere (Artevelde Hogeschool) en Florent Verfaillie (CegeSoma/UGent)
- ▶ Workshop 3: soldaten en burgers – doelgroep: gezinnen
Moderatoren: Hildegarde Van Genechten (FARO) en Jan Van der Fraenen (Legermuseum/UGent)
- ▶ Workshop 4: identiteit en nationalisme – doelgroep: etnisch-culturele minderheden
Moderatoren: Sophie Gyselinck of Andreas Stynen (ADVN) en Myrthel Van Etterbeeck (KU Leuven)
- ▶ Workshop 5: België en de wereld
Moderatoren: Griet Brosens (Instituut voor Veteranen) en Dominiek Dendooven (In Flanders Fields Museum/Universiteit Antwerpen)
- ▶ Workshop 6: lokale herdenkingen en monumenten – doelgroep: vrijwilligers
Moderatoren: Janna Lefevere (erfgoedcel k.ERF) en Karla Vanraepenbusch

Om kinderen en jongeren, buiten de schoolcontext, te bereiken is herkenbaarheid belangrijk. Tijdens de workshops kwamen verschillende ideeën boven tafel om de herdenking van de Eerste Wereldoorlog ook voor deze groepen tastbaar te maken. Graaf bijvoorbeeld in de familiegeschiedenis. U kunt hiervoor gebruikmaken van egodocumenten, maar ook de registers van de burgerlijke stand zijn een belangrijke bron. U komt altijd wel bij iemand uit die is gevlucht, gesneuveld, iemand die leefde in bezet gebied ... Gezinnen van nu kunnen ook een gezin van 100 jaar geleden 'adopteren' en brieven aan dit gezin schrijven. Zo kunt u de inleving stimuleren. Bij deze ideeën viel wel de opmerking dat we niet mogen vervallen in een 'verkleuterings' van de Eerste Wereldoorlog. Per slot van rekening is het een ernstig thema dat vraagt om een serene en respectvolle benadering. Onderwijzers en erfgoedwerkers kunnen het thema ook helemaal anders benaderen. Zo kunt u de Eerste Wereldoorlog aangrijpen om een discussie op gang te brengen over rouw en verlies.

Heel wat WOI-projecten leggen de link tussen vandaag en vroeger. Ook dit maakt het onderwerp toegankelijk en herkenbaar voor grote groepen. Dit kwam onder meer aan bod in de workshop over nationalisme en identiteit. Dit is geen gemakkelijk thema. Toch heeft het al vele projecten geïnspireerd. Denk bijvoorbeeld aan de vele initiatieven voor en met etnisch-culturele minderheden. Nogal wat van zulke projecten vertrekken van de koloniale aanwezigheid. Zeker het In Flanders Fields Museum heeft hier baanbrekend werk verricht. Er zijn inmiddels ook enkele zelforganisaties die inzetten op WOI. Zo organiseerde Bana-Leuven, een vereniging opgericht door Belgische en Congolese studenten, een gespreksavond over de deelname van Congolese militairen in WOI. De interculturele beweging KifKif hield een discussie over het doelbewust vergeten van de rol van de koloniale troepen. De theatervoorstelling *'De Zwarte Schande'* legde dan weer een link tussen de vooroordelen die 100 jaar geleden heersten tegenover koloniale troepen en hedendaagse migratie.

Vandaag wordt de thematiek van identiteit en (etnisch-culturele) diversiteit eerder benaderd via migratie en vluchtelingen. Dit kwam tijdens verschillende workshops aan bod. Ook hier vergelijken we snel het heden (de huidige vluchtelingencrisis) met het verleden (vluchtelingen tijdens WOI). Toch moeten we opnieuw voorzichtig zijn. Ondanks de vele gelijkenissen, dreigt het gevaar van presentisme, anachronisme en zelfs historisch reductionisme. Je

kunt niet zomaar poneren dat vluchten van alle tijden is. Wie de actuele vluchtelingencrisis wil verbinden met die van honderd jaar geleden, moet altijd voldoende nuanceren en contextualiseren. Dit neemt niet weg dat we het verleden kunnen aangrijpen om te reflecteren bij het heden en zo het publieke debat te verdiepen.

WEBTIPS: BELGEN IN HET BUITENLAND

Over Belgische vluchtelingen in Nederland is veel materiaal voorhanden. Achtergrondinformatie vindt u onder meer op *EersteWereldoorlog.nu* (www.eerstewereldoorlog.nu/tijdlijn/Vluchtelingen), een Nederlands webplatform dat het verhaal vertelt van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog.

In Vlaanderen werkte het projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog mee aan de publicatie en documentaire '*Hoop op toekomst*' (www.hooptoekomst.be)

Op www.belgianrefugees14-18.be, een project van AMSAB-ISG, vindt u dan weer informatie over Belgische vluchtelingen in Engeland.

De British Library heeft achtergrondartikels over vluchtelingen gebundeld op haar website www.bl.uk/world-war-one/articles/refugees-europe-on-the-move.

In vele workshops stonden de deelnemers stil bij het belang van oorlogsmonumenten. In elke gemeente zijn er oorlogs- en grafmonumenten. Zij zijn tastbare getuigen van WOI en belangrijke informatiedragers. Zij kunnen daarom een concreet aanknopingspunt vormen voor een WOI-project. U kunt bijvoorbeeld een inventaris maken van de lokale gedenktekens van de gemeente: monumenten, gedenkplaten, straatnamen, vrijheidsbomen, glasramen ... U kunt natuurlijk ook de slachtoffers inventariseren met het monument als vertrekpunt. Of graaf in de geschiedenis van het monument zelf, om een beeld te krijgen van onderhandelingen of betwistingen bij de oprichting van het monument en veranderende betekenisgeving doorheen de tijd. Zeker in de lokale media van toen vindt u heel wat informatie over de oprichting van zo'n monumenten.

WEBTIPS: GESNEUVELDEN EN OORLOGSMONUMENTEN

Belgian War Dead Register (www.wardeadregister.be/nl) is een online gegevensbank van het Instituut voor Veteranen. Hier kunt u per gesneuvelde soldaat en burger op zoek gaan naar biografische gegevens en afbeeldingen.

The world remembers (www.theworldremembers.org) toont de namen van gesneuvelde slachtoffers uit acht landen die deelnamen aan WOI. De website steunt op een internationale samenwerking. Het projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog en het In Flanders Fields Museum werken onder meer mee aan dit project.

Op *De Namenlijst* (www.inflandersfields.be/nl/namenlijst) kunt u namen toevoegen van de personen die op een lokaal monument vermeld staan.

Op *Les monuments aux morts France Belgique* (<http://monumentsmorts.univ-lille3.fr>) kunt u lokale oorlogsmonumenten invoeren uit België en Frankrijk.

Beperk u niet tot een droge inventaris van zo'n monument. Zoek meer informatie op over de namen die vermeld staan. U zult hiervoor wellicht de archieven moeten induiken, al vindt u tegenwoordig ook veel op het internet (zie kader). Om deze informatie op te zoeken en te verwerken kunt u de samenwerking opzoeken met heemkundige kringen en archieven, u kunt zelf een vrijwilligerswerking uitbouwen of een project uitrollen naar de scholen. Probeer vervolgens via een website, een app of een publicatie alle verhalen en foto's te koppelen aan de namen. Zo krijgen de slachtoffers opnieuw een gezicht en verhaal, worden ze meer dan een naam. Wees er wel van bewust dat oorlogsmonumenten niet alle namen bevatten van omgekomen slachtoffers. Duiken in de loop van het onderzoek namen op van omgekomen militairen, geboren en getogen in de gemeente? Benoem hen en geef deze personen ook een plaats in uw project, door bv. vermelding op website of in publicatie.

WEBTIP: ERFGOEDKAART

Bent u op zoek naar een erfgoedorganisatie in uw buurt? Op www.erfgoedkaart.be vindt u een overzicht van alle musea, archieven, erfgoedverenigingen, erfgoedcellen, erfgoedbibliotheken ... in Vlaanderen en Brussel. Deze kaart is een initiatief van FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed.

Ook voor scholen vormen oorlogsmonumenten een dankbaar vertrekpunt. Net omdat de omgeving van zo'n monument herkenbaar is, zullen scholen er sneller aanknopingspunten vinden met hun eigen referentiekader. Ook hier kan een school samenwerken met een erfgoedorganisatie om zo het verhaal achter het monument voor de scholieren tot leven te brengen. Zo'n lokale benadering van de Eerste Wereldoorlog heeft overigens ook een financieel voordeel. Maximumfacturen maken het soms moeilijk om met de klas een verre verplaatsing te maken. Wie in Antwerpen of Limburg lesgeeft, kan niet altijd een uitstap organiseren naar de Westhoek omdat de school keuzes moet maken ... Ook voor scholen luidt dus het adagium: verruim uw blik en zoek het niet altijd te ver.

WEBTIPS: (HERINNERINGS)EDUCATIE

Meer tips vindt u in *Toetssteen Herinneringseducatie: Een handleiding voor kwalitatieve projecten rond herinneringseducatie* (<http://herinneringseducatie.be/toetssteen>).

'Schoolmatch easier 14-18' (www.2014-18.be/nieuws/vind-een-buitenlandse-school-voor-een-project-rond-woi) is een uitwisselingsplatform waar scholen elkaar kunnen vinden om gezamenlijk internationale contacten te leggen en informatie uit te wisselen. Dit platform is opgezet door de provincie West-Vlaanderen en het graafschap Kent.

Bovenstaande inzichten en informatie kunt u ook gebruiken voor de jaarlijkse 11 novemberviering rond het oorlogsmonument. Breng mensen samen (gemeentebestuur, oud-strijdersbonden, heemkring ...) en denk na over de toekomst van deze herdenkingen. U kunt 11 november bijvoorbeeld aangrijpen om verhalen te vertellen over de omgekomen soldaten en burgers in uw gemeente. Ook hier kunt u jongeren betrekken, via scholen of het deeltijds kunstonderwijs. Laat bijvoorbeeld deze jongeren enkele verhalen voorlezen van omgekomen soldaten en burgers. Een herdenking wordt zo meer dan een louter protocollaire ceremonie.

LEESTIP: 14-18 VAN DICHTBIJ

De bundel '14-18 van dichtbij' bevat interessante ideeën en bronnenmateriaal voor een lokaal WOI-project. U kunt dit boek bestellen bij Uitgeverij ACCO of de verschillende hoofdstukken digitaal raadplegen op de website van het Vlaams Vredesinstituut (www.vlaamsvredesinstituut.eu/publicaties/boeken/14-18-van-dichtbij-inspiratiegids-voor-lokale-projecten-over-de-grote-oorlog)

2. WAT NA 2018? VERSLAG VAN HET EINDEBAT

In het afsluitende debat sprak prof. Antoon Vrints (UGent) met Piet Chielens, de directeur van het In Flanders Fields Museum. In een eerste deel van het debat focusten zij op het spanningsveld tussen erfgoed en academisch onderzoek. In de aanloop naar de herdenkingen was er wel wat kritiek te horen van een aantal academische historici. Was het hele herdenkingsproject in Vlaanderen niet teveel aangestuurd vanuit de politiek? Dat spanningsveld blijkt na 2014 toch grotendeels verdampt. Antoon Vrints ziet nauwelijks politieke sturing van de herdenking of de geschiedschrijving (tenzij misschien die rond de Europese eenheidsgedachte). Hij vindt ook dat het 'Westhoek-centrisme' lang niet zo erg is als vooraf gevreesd. Chielens van zijn kant, benadrukt de dwingende dynamiek waarin zijn In Flanders Fields museum nu al jaren werkt. Zijn instelling werd al in 2012 gemobiliseerd om in te zetten op '100 jaar Grote Oorlog', toen academici zich nog onvoldoende bewust waren van wat er aankwam in 2014. Zijn museum werd daarna sterk voortgestuwd door de verjaardagen in de jaarkalender van de herdenkingen. Ook de lokale dynamiek van onderuit bepaalde de inhoudelijke werking. Zo is er de voorbije jaren nog heel wat WOI-materiaal opgegraven en hiervoor klopte men al snel aan bij het In Flanders Fields Museum. Het museum heeft zich zo noodgedwongen los van een academische input moeten ontwikkelen. Chielens stelt dus dat het normaal is dat erfgoedorganisaties zoals het In Flanders Fields Museum nu de herdenkingsagenda invullen. Maar na 2018 zal het aan de academische sector zijn om de agenda te bepalen. Academici kunnen het debat over WOI aanjagen en het thema zo op de kaart houden.

In een tweede deel van het debat reflecteren beide sprekers over de verhouding tussen erfgoed en onderzoek. Hierbij benadrukken Chielens en Vrints vooral de overeenkomsten. Beiden zijn het erover eens dat het geen zin heeft om een onderscheid te maken tussen onderzoek als een zuiver 'rationele' benadering van het verleden en erfgoed als een 'belevend-emotionele' benadering.

In een laatste en derde deel spreken beide debaters de nood uit aan een beter gestructureerde dialoog tussen erfgoed en onderwijs enerzijds, en academisch historisch onderzoek anderzijds. Beiden zijn overtuigd dat die nood in alle genoemde sectoren wel degelijk bestaat. De 'doorsijpeling' van nieuw historisch onderzoek gebeurt veel te weinig.

In zijn korte slotwoord pikt Nico Wouters (CegeSoma) op dit laatste punt in. Volgens hem is er de laatste tien jaar een verschuiving gebeurd, waarbij veel jonge doctoraatsonderzoekers zich veel meer dan vroeger bewust geworden zijn van het belang van publiekswerking en bredere onderzoekscommunicatie. Die nood om uit de 'ivoren toren' te treden en de hand te reiken aan erfgoed- en onderwijspartners is groot, zeker bij de jonge generatie WOI-onderzoekers. Het is dan ook vooral kwestie een juiste formule van dialoog te ontwikkelen